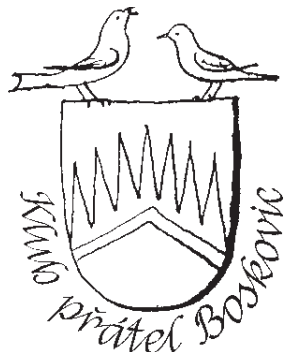

Vlastivědné listy Boskovicka

Číslo 4
prosinec 2012
ročník 20 (25)

Zprávy z Klubu přátel

Fotosoutěž

Klub přátel vyhlásil v rámci oslav 790 let od první zmínky o Boskovicích fotografickou soutěž Boskovice známé i neznámé. Do soutěže zaslalo celkem 12 soutěžících 52 barevných snímků. Tyto byly posouzeny porotou složenou z členů výboru a přizvaných odborníků. První místo získal Ladislav Šindelka, jako druhá byla vyhodnocena Hana Kratochvílová – rozená Pulcová a třetí byl Antonín Krejčíř. Dvěma soutěžícím, Petru Musilovi a Vladimíru Frišovi udělila porota čestné uznání.

Všechny snímky jsou vystaveny v příslušné kina Panorama. Při vernisáži výstavy byli vítězové odměněni cenami. Děkujeme všem za účast v soutěži.

Průvodce náměstím

V minulých dnech jsme vydali brožurku Historie městských domů na boskovickém náměstí, kterou napísal Jaroslav Kovaříková s kolektivem spolupracovníků. Průvodce náměstím je možno zakoupit na obvyklých místech, zejména v Informačním středisku na náměstí a v Muzeu Boskovicka.

Členská schůze

Na výstavku fotografií dne 27. listopadu se uskutečnila členská schůze Klubu. Předsedkyně Jarka Winklerová na ní krátce zhodnotila práci klubu od poslední schůze a pak následovala diskuse o tom, co zařadit do plánu práce na rok 2013.

Vydávání VLB

Výbor KPB jednal s vedením Muzea Boskovicka o možnosti většího zapojení muzea do vydávání VLB, protože počet dopisovatelů se stále zmenšuje a muzeum jako instituce má větší okruh spolupracovníků. Jednání bylo úspěšné, takže od nového roku se bude Muzeum Boskovicka podílet na obsahové náplni VLB.

Štědrovečerní obyčeje ve středověku

Petr Vítámvás

O tom, jaké zvyky se dodržovaly v našich zemích ve středověku, se dozvíme ze spisu učeného benediktinského mnicha Jana z Holešova. Jan z Holešova se narodil v roce 1366 jako syn správce biskupského majetku v Holešově. Jako nikoliv prvorozený syn drobného šlechtice se dal na kněžskou dráhu, po krátkém působení jako farář ve Slušovicích odešel na studia na pařížskou Sorbonnu. Po návratu vstoupil do benediktinského řádu v břevnovském klášteře. Když byl tento klášter během husitských válek zničen, přešel do benediktinského kláštera v Rajhradě u Brna, kde působil jako převor a zemřel zde roku 1436.

Jan z Holešova je autorem dvou pojednání, která jsou dodnes ceněna historiky, jazykovědci a etnografy. Provedl nejen teologický, ale především jazykovědný rozbor svatovojtěšské písně „Hospodine pomiluj ny“ a také sepsal „Pojednání o Štědrém večeru“ – zde poprvé v české historii popisuje a rozebírá lidové zvyky spojené s oslavou štědrého večera, snaží se vysvětlit jejich kořeny a zároveň jako katolický kněz pranýřuje převrácení jejich křesťanského významu.

Jan z Holešova:

Pojednání o Štědrém večeru

První zvyk, velmi počestný, je ten, že se věrní křesťané v předvečer Narození Pána našeho Ježíše Krista postí až do hvězdy, to jest až do večerní doby, kdy se již hvězda zjevuje zrakům nebo by se mohla zjevit, kdyby byl jasný den. Ale bohužel ve všech věcech, jež se konají Pánu Bohu k chvále, ďábel chce vždy mít svůj podíl. Neboť kde se věrní křesťané postí až do večerní hvězdy, a potom umírněně osvěžice své tělo, malíčko spí a vstávající na jitřní bdí a chválí Pána Boha, tam služebníci ďáblů, kteří jsou v jeho moci, jedni se v tak slavnostní předvečer přezírají, druhí opíjejí a jiní nejen do večerní hvězdy, ale i do jitřní hvězdy na chválu ďáblu bdí, hrajíce v onen nejsvětější večer v kostky a zkoušejíce, jaké budou mít v kostkách štěstí po celý budoucí rok. A když se zvoní na jitřní, kdy řádní lidé vstávají, tu se oni teprve ukládají, již oslabeni na těle, a spí až do východu slunce; někteří hrajíce po celou svatou noc, potom spí přes všechny mše onoho přeslavného svátku. A to vše si ďábel radostně přivlastňuje.

Druhý zvyk je ten, že se předvečer Narození Páně jmenuje Štědrý večer, a to proto, že je to předvečer onoho svátku, kdy se dostalo celému světu přenesení štědrosti. – Právem se tedy jeho předvečer nazývá tímto názvem „Štědrý večer“. Pročť i věrní a zbožní křesťané jsou onoho večera štědrější než jindy na počest a na paměť oné nebeské štědrosti, neboť žádný hospodář není tak chudý, aby v tento večer nevystrojil své rodině štědrý

večer neboli štědou potěchu, nemůže-li více, aspoň udělá toho večera větší světlo ve své světnici. – Poctiví staří lidé v tento večer otvírali své domy až po střechu, aby každý potřebný svobodně vstoupil a dostal občerstvení. Ba staří nejen lidem, ale i dobytku v tento večer projevovali štědrost, neboť i dobytčatům v ten večer nakládali více krmiva než jindy, jak snad někteří i nyní dělají. Staří poctivci rovněž v tento předvečer měli své měšce otevřené, kamkoli se obrátili, aby ruka byla pohotovější, sahající pro peníz chudobnému, a při obědě toho dne kladli na svůj stůl peníze, které chtěli toho večera dát chudým, aby mohli snadno a rychleji dát, až by chudý přišel. Vykládali na stůl všechny drahocenné klenoty, a to vše činili v dobrém úmyslu a v pravé víře, nikoli z pychy, nýbrž pamatu-

ším pověrám.

Třetí zvyk je ten, že v předvečer Narození Páně si lidé navzájem posílají štědrého večera proto, že to jest ten svátek, kdy Otec nebeský seslal všem lidem tohoto světa velký a užitečný štědrý večer. – Proto si tedy lidé na paměť a na počest onoho nebeského seslání posílají v tento večer štědrého večera, to jest příjemné a vybrané věci, a zvláště vonné, vložené mezi dvěma krásnými miskami. S tím pak souvisí dále ten obyčej, že lidé, přijímající poslaného jim štědrého večera, děkují těm, kdož jej poslali, odměňují donášející posly a těm, kdož poslali, rovněž posílají jiné štědrovečerní dárky skrze jiné své posly. Je také zvyk, že poslové, odevzdávající štědrovečerní dárky, vyslovují jména dárců říka-

Narození Páně z Vyšebrodského cyklu.

jíce na svrchu řečenou nebeskou štědrost a uctívající ji. Ale bohužel při tomto druhém zvyku právě ďábel v opak toho dostává svůj podíl od mnohých lidí. Neboť mnozí toho večera drží ruku v měsci ne proto, aby mohli obdarovat chudasy, ale aby míchali penězi a aby se jim proto po celý budoucí rok peníze množily; kladou peníze na stůl ne proto, aby je rozdělili chudým, ale aby měli štěstí na peníze; otvírají své kapsy toho večera nikoli chudobným, nýbrž aby všechno štěstí vešlo do jejich kapes. A tak tyto i mnohé jiné chvalyhodné zvyky převrací v nesprávný a bludný smysl a zlou vírou propadají mnohým, a to i nejhor-

ší: „Petr nebo Jan Dlapka posílají vám štědrého večera.“ V tomto třetím zvyku má ďábel tento svůj podíl: Někteří posílají toho dne štědrovečerní dárky ne na památku nebeského seslání, ale aby měli štěstí po celý následující rok. Doznávají totiž, že kdo toho večera neobdaruje jiných, zchudne dříve, než rok skončí. A naopak ti, jimž se toho večera něco odepře, prorokují (nikoli však z Boha), říkajíce tomu, kdo odpirá: „Zle se ti povede tohoto roku, protože tohoto večera nic nedaruješ.“ Ale tyto a podobné jejich domněnky pocházejí z jejich bludného rozumu.

(pokračování na str. 4)

▲ *Autor: Ladislav Šindelka*

▼ *Autor: Jaroslav Parma*

▲ *Autor: Ladislav Šindelka*

Autor: Antonín Krejčíř ▲

Autor: Hana Kratochvilová ▲

Boskovice známe - neznáme

Fotografie autorů, oceněných v soutěži
Klubu přátel Boskovic, uspořádané u příležitosti
790 let od první písemné zmínky o Boskovících.

▼ *Autor: Hana Kratochvilová*

Autor: Antonín Krejčíř ▲

Štědrovečerní obyčeje ve středověku

(Dokončení ze str. 1)

Stane-li se někomu tak, jak věří, neděje se tak jako přirozený následek oněch jejich činů, nýbrž ze skrytého a tajného podvodu a zařízení ďábla, kterému jde o to, aby je zviklal v dobré víře a utvrdil ve zlé. Tak oni z vypočítavosti posílají samému ďáblu štědrého večera a tou pekelnou šalbou se dostávají do jejich moci.

Čtvrtý zvyk je ten, že v předvečer Narození Páně věřící požívají následek oněch chleba, to jest velkých vánoček nebo koláčů, protože je předvečer onoho svátku, kdy se pro nás narodil a nám byl dán v Betlémě, to jest v „Domě chleba“, velký bílý chléb nebeský, totiž náš Pán Ježíš Kristus. Staří lidé pak z dobré víry a ze správného názoru kladli na stoly a ubrusy tyto velké bílé chleby hmotné a vedle nich nože a dovolovali o tomto svátku, aby všechna čeled z nich krájela podle vůle sobě i chudým. Ale bohužel ďábel v tomto čtvrtém zvyku pro sebe sleduje neméně hrubý blud smyslu téměř opačného; neboť, jak jsem slyšel, v některých končinách křesťané nechávají chleby na stolech a ubrusech o těchto svátcích s noží nikoli na počest a památku Kristova dětství, ale aby v noci přicházeli bůžkové a jedli. To jest vpravdě hrubý příklad nevěry pohanů, kteří mají mnohé bohy, kdežto věřící Kristovi mají toliko jediného Boha. To je zjevný nesmysl, jako by oni bůžkové, což jsou vlastně ďáblové, mohli jísti tělesné pokrmy, když jsou to přece duchové. V tomto nejhrubším bludu jsou zajisté podobní těm, kdož kladli hmotné pokrmy na hroby svých drahých, aby je jedly duše vycházející v noci z hrobů.

Pátý zvyk je ten, že křesťané v předvečer Narození Páně požívají více ovoce než jindy, poněvadž je předvečer onoho svátku, kdy se nám narodilo ovoce vybrané a

užitečné, totiž náš Pán Ježíš Kristus. Staří poutiví lidé v správné víře kladli o tomto svátku ovoce na stoly a ubrusy a noží je krájeli čeledi a chudým. Rovněž s dobrým úmyslem ovíjeli staří ovocné stromy bílou slámou. Ale běda! Někteří lidé hned převrací smysl těchto chvalyhodných zvyklostí; neboť někteří krájí ovoce, aby na něm pozorovali budoucí dobré či zlé věci, a ovazují stromy slámou, aby jim v budoucím létě nesly hodné ovoce. Ale poněvadž tyto a podobné věci nejsou jim zaručeny nějakými přirozenými příčinami, co činí jiného, než že zvracejí tento pátý zvyk ve prospěch ďáblův?

Šestý zvyk je ten, že v předvečer Narození Páně kněží a žáci kalendují čili koledují, chodíce po domech svých věřících, což činí i v oktáv téhož svátku. Pro porozumění tomuto zvyku je třeba připomenout, že když Čechové byli ještě pohané a sloužili modlám, měli v této České zemi boha babylonského, totiž samého Béla, o němž se praví v poslední kapitole Daniela: „Byla pak u Babylonských modla jménem Běl“ a dále: „Bél zničil, draka zabil a kněží pozabíjel.“ Z kroniky císaře Karla IV. vychází pravděpodobně najevo, že Slované (neboli latinsky Sclavi), přicházející z Babylonska do Charvátska a odtud dále sem do země, která se nyní jmenuje Čechy, chtěli si ponechat i nadále k uctívání boha toho místa, odkud pocházeli, a protože měli k němu takovou úctu, že jim nestačilo ctít jej v příslušný čas v chrámech, chodili nadto vždy první den každého měsíce (o kalendách) kněží s modlou samého Béla po jednotlivých pohanských domech, zpívající domácí jazykem zvláštní píseň na jeho počest, říkouce: „Dubec stojí prostřed dvora“ a táž slova opakovali s pojmenováním Béla, říkouce: „Beli, beli, dubec stojí prostřed dvora,“ jako by říkali po česku: „Beli, Beli, toto ti vyjadřujeme na počest svým zpě-

vem, co tato slova znamenají,“ a tak činili při každém verši této dosti dlouhé písně k chvále Bélově, považující se za šťastné, že bůh navštívil jejich domy, a věřice pevně, že po celý ten měsíc budou mít od něho štěstí a zdar ve svých věcech i v životě.

Když se však Čechové počali obraceti na viru Kristovu, kněží křesťanští chtěli odstranit onen pohanský zvyk, a jakoby vedouce lid střední cestou mezi jednou krajností i druhou, počali jej nadále zachovávat, napodobující jej ovšem jen v něčem. Neboť chodili sice vždy prvního dne v měsíci po domech křesťanů, ale místo modly Bélovy nosili obraz Ukřižovaného, aby tak „silnější přijížděl uchvátil zbroj slabšího“, totiž Kristus, jak se praví v evang. Luk. 11,22. V uvedeném písní místo Beli, Beli říkali vele, to je staré české příslovce, jež znamená totéž jako mnoho.

Ale říkali ještě kalendovat s a v prvé slabice, protože i křesťané to činili ještě o kalendách. A tento šestý zvyk trval jako střední cesta mezi dvěma krajnostmi až do svatého Vojtěcha. Ale protože to bylo přílišné zaneprázdnění na každého prvního dne v měsíci a také proto, aby křesťané při tom nezachovávali kalendy podle obřadu pohanského, svatý Vojtěch všechny ony kalendy shrnul jen na předvečer a oktáv Narození Páně, protože považoval za vhodnější zachovávat tento zvyk v tom čase, kdy se narodil Kristus, než o kalendách, o nichž se kdysi prokazovala účta Bélovi. Změnil také jejich určení a smysl, „protože se tím zvykem již uctívá Kristus v den svého narození, a nikoli o kalendách. Podobné koleodování (colendisacio) místo kalendování (calendisacio) a lidové koleda znamenají někdy uctívání Krista tímto zvykem, jindy všechno to, co se dává darem při takovém koleodování. A tato poslední podoba koleodování trvá až do dnešních dob; než by se v něm chvála Kristova nemě-

nila v chtivost peněz!

Sedmý a poslední zvyk je ten, že v předvečer Narození Páně kladou a stelou slámu do jizeb a do kostelů, protože je předvečer onoho svátku, kdy Paní celého světa, královna nebeská a Matka boží porodila na tento svět Pána našeho Ježíše Krista. – Ať si však dají pozor ti, kdož své rozpustilosti a necudnosti provádějí na oně slámě, jež se o tomto svátku stela do jizeb; jak velkou neuctivost projevují tím lůžku a čistému a přecudnému šestinedělí Matky boží a Paní celého světa, neboť, jak bylo výše řečeno, ona sláma znamená lůžko jejího šestinedělí. Necht si také dají pozor ženy, jež čarují s onou slámou, aby neměly blechy po celý budoucí rok! A to vše si ďábel radostně bere za svůj podíl ze sedmého zvyku.

Vskutku nikdy v celém roce se neprovazuje tolik a takových kouzel jako o tomto svátku. A proč je tomu tak? Protože je to veliký svátek, proto chce také ďábel mít z něho veliký podíl. Proto vkládá lidem do mysli přesvědčení, že pro velikost tohoto svátku mají i jejich kouzla větší moc. Ale jak by mohlo být podobno pravdě, že by tento nebo jiný svátek, den tak posvátný a vznešený, mohl poskytovat moci kouzlům, všem tak hanebným a zavrhlihodným? Jak by mohlo být pravda, že by to, co se děje ke cti boží, dodávalo moci tomu, co jest proti účt k Bohu? To jest velký omyl jejich rozumu.

Toto, pane Přibyslave, příteli můj nejvěrnější, sepsal jsem s pomocí boží na vaši výzvu a posílám vám to jako štědrovečerní dárek, pokorně nabízejí jeho nedostatky vám a všem ostatním k laskavé opravě a lepšímu poučení a za jeho dokončení vzdává upřímné projevy díky Pánu Ježíši Kristu, matce jeho Panně Marii, svatému Benediktu a všem svatým. Jim budiž chvála, čest a sláva po všechny věky věků, amen.

Předvánoční čas v Boskovicích roku 1936

Je už citelná zima. Všude plno sněhu. Za výklady u Dolejšího, Hénka, Harnacha i v Setce se objevují teplé obleky. Na rynku je nezvyklý shon. Mámy a tátové kupují, smlouvají i nadávají. Mezi tím mumrajem se proplétáme my, kluci. Pan Friš vytáhl Mikuláše, který stojí před vchodem do jeho krámu a upozorňuje návštěvníky, že sklad je zásoben vším potřebným. Jeho obchod je na cestě ze Židů do měšťanky a staré obecné školy. Hned je v nás školáckých sváteční nálada. Budó Vánoce. Také pan Vašíček, cukrář u radnice má za výkladem Mikuláše. A ten, světe div se, kává hlavu. A těch dobrot. Čokoládovi Mikuláši, čerti, panáčky, auta, lokomotivy, vše se třeptí barevnými stanioly, až oči přecházejí. Jo, ale není na ně. Ta krása je jenom pro ty šťastnější, bohatší. No co, až bude babička dělat cukroví, tak mě taky nějakou tu lokálku vyřepe.

A už je to tady. Mikuláš, vlastně Mikulášové se spustili po zlaté šňůře na staré hrad a městem se ozývají zvonečky. Ze všech boskovických rošťáků jsou rázem nejhodnější děti. Na nikoho tento milý svátek nezapomněl. I kam nepřišel, nechal nadílku za oknem. Orišky, jablka, kráží, cukroví. A byli jsme vědci i za to uhlí, nebo shnilý řepu. Potom se objevil na rynku vysokánsko vánoční strom a to

už byly opravdové Vánoce.

Děti chudáků dostávaly ve škole nadílku (nebyly to věci staré, opotřebené, ale nové.) Vzpomínám, jak pan učitel Šubrt, děd mu Pán Bůh lehké odpocinutí, mě v kopě čepic jednu vybíral. Věděl, že ji potřebuji, tak hledal a hledal, ale na moji velkou hlavu nemohl žádnou nalézt. Pak dostal nápad. Natáhl jednu na koleno, popotáhl na všechny strany narazil mi ji na hlavu se slovy „vidíš Jaroslave, a je to“. Čepice mě opravdu pasovala. Na to jsme také dostali. Pan Král nám vzal míru na nové bytelné komišňáky, které bezpečně vydržely do příštích Vánoc. Všechna čest těm, kdož jste se v Boskovicích starali o nás, kteří měli jen ty životy. Starostlivost byla dobrá, po všech stránkách. Nejen o tělo, obědy, svačiny, o prázdninách ozdravovny, osázení, obutí. Ale také o duši. Knihy, divadla, přednášky, doučování. Starali se, aby z nás nevyrostli dacani.

„Mám rád Vánoce a nejvíce Betlémy, které tak přesvědčivě vyjadřují lidskost, že se lépe ani vyjádřit nedá. S nadšením prohlížím překrásná díla mistrů Alše, Lady, Fišerové, známých i neznámých malířů. Toulám se po pražských kostelích a obdivuji tu nesmírnou krásu. Škoda, že Vánoce netrvají celý rok. Ale proč by

nemohly? Co kdybych si udělal svůj betlém. Co kdybych do figurek vložil osoby které jsem měl jako kluk rád, nebo už jako starý poznal, že jsem je měl mít rád. Mohl bych se tak bavit po celý zbytek života. Prožít znovu ty krásné chvíle dětství. No jo, budu to umět? Ono vyřezat figurku není jen tak, byť by byla sebestopitelnější. No uvidím. Zprubovat to můžu a jestli se mě to podaří, udělám si Betlém boskovický.

Koho a co tam znázornit? Měl by tam být kostel a radnice, starý hrad, temp, Otylka, kaplička na Bělé a co já vím, co mně ještě napadne? No a z osob? Jestli uvidím. Ale určité moji kamarádi Vlastik a Josef Vybihalovi, Josef Ševčík, Francek Špičků, Melton Stránský, Gusta Čudu, Anka Musilova, můj děda a babička, hostinský pan Špidla, profesor Volf, pan doktor Traj, Vojtěšek na pate, páter Vladislavský, pan učitel Tok, starý Havrda, Alfa Bečku, buben Traplovy kapely a jestli se mi to povede, tak Mazuráci a židovští Hasiči. Napiši si osnovu a jak budu jednotlivé figurky dělat, dopíši co jsem zapomněl. Jenže napsat je něco jiného a udělat také. Ale budu se snažit s pomocí Boží.

Podle kroniky Jaroslava Koutného zpracoval Jiří Bušina.

HISTORIE MĚŠTANSKÝCH DOMŮ NA BOSKOVICKÉM NÁMĚSTÍ

Tato publikace KPB je pro všechny přátele Boskovic, kteří se zajímají o historii. K dostání je v Informačním středisku, Muzeu Boskovicka a dalších prodejních místech.

Vlastivědné listy Boskovicka, vydává Klub přátel Boskovic, o.s., společně s Vlastivědným kroužkem KZM Boskovice. Redakční rada: Mgr. Eva Šmětková, Mgr. Ilja Melkus, Redakce: Jiří Bušina, Plačkova 23, 680 01 Boskovice, e-mail: kpboskovic@post.cz nebo jiri.busina@seznam.cz, kam zasílejte příspěvky, dotazy a připomínky. Vychází 4x ročně jako příloha regionálních novin Boskovicko. Uzávěrka příštího čísla je 15. února 2013.